

Als men geregeld zich rekenschap moet geven van universitaire vraagstukken bestaat de kans van een zekere tegenstrijdigheid. Jaren geleden is er te onzent een bewindsman geweest, die de indruk wekte het voor de rijks- dan wel voor de gemeentepolitie op te nemen al naar gelang hij de portefeuille van justitie of van binnenlandse zaken beheerde. Het zou vreemd zijn wanneer ik in 1973 sprekend vanuit de gedachtengang „critisch dankbaar” en in het jaar daarop „geen reden tot paniek” vindend, nu plotseling bijzonder alarmerend mij uitliet. Daarom heb ik nog wel speelruimte omdat de tijd nooit halt maakt en telkens nieuwe omstandigheden zich voordoen. Churchill op schijnbare tegenspraak betrapte gaf op elegante wijze te kennen dat hij er voor zorgde dat zijn denkbelden steeds een gelukkige harmonie met de feiten vertoonden. Wanneer er op dit ogenblik een voor het wetenschappelijk onderricht ongunstige wind waait, en in meer algemene zin gedachten veld winnen, welke ik voor ons onderwijsbestel hetzij niet toejuich, hetzij afwijs, kan dit mijnerzijds gebeuren zonder met vroeger geuite opvattingen in strijd te raken, indien men al in iemand herziening van zijn oorspronkelijke opinies in tegenspraak met de eis van voortdurende goed academische zelftoetsing wilde afkeuren. Ik zou met onze universiteit „waakzaam verder” willen gaan, mij hoedend voor het wekken van onnodige vrees. Rectores Magnifici, die te vlug roepen: daar is de wolf, worden waarschijnlijk op een hoogstgevaarlijk ogenblik niet geloofd.

Universiteiten bezitten nog altijd de naam, althans tot voor kort, rustige instellingen te zijn geweest, waar niet de stilte van het graf heerste, maar die zich toch door afzondering buiten het gewoel van de dag kenmerkten en op een eenvoudige wijze georganiseerd – met leermeesters, leerlingen en bestuurders blijft het simpel – hun weg zochten. In werkelijkheid kenden zij vanaf hun ontstaan in de 12e eeuw bijna steeds bewogenheid. Men lag in universitaire kring onderling overhoop, kon het met de stedelijke burgerij niet vinden, verkondigde ideeën die slecht in kerkelijke of maatschappelijke kring vielen. De geschiedenis van Bologna, Parijs en Oxford is van het begin af aan roerig geweest. Iemand zou de hospita's van Bologna, de stadsregeerders van Parijs, de middenstand van Oxford eens hebben moeten vragen of zij met de academies nu zo ingenomen waren. De universiteiten hebben zelfstandigheid verkregen in soms onsympathieke conflicten – dronkemanspartijen – met de plaatselijke overheid. Ze wisten zich dank zij de keizer – Frederik Barbarossa hielp in 1158 de Bolognese academici – of met behulp van de paus – deze steunde in de 13e eeuw Parijs tegen bisschop en kanselier – of ook wel door eigen behendigheid – Oxford en Cambridge buitten hun ligging nogal ver van de bisschopszetels Lincoln en Ely uit – te handhaven. Er zijn grote onenigheden gerezen over de